

Erslew som nationalbibliograf

Af Svend Bruhns

Danskerne har en fin række af forfatterlexika. Jeg nævner som nogle af de mest betydningsfulde: Jens Worm: *Forsøg til et Lexicon over danske, norske og islandske lærde Mænd*. Helsingør, Kbh., 1771-1784. 3 bd. Når Worm kun har mændene med skyldes det at der fandtes andre værker der havde behandlet de lærde kvinder. Det er grunden til at Worms efterfølgere, Nyerup og Erslew, gang på gang gør opmærksom på at de behandler såvel forfattere som forfatterinder. Worms *Lexicon* blev afløst af R. Nyerup og J. E. Kraft: *Almindeligt Litteraturlexicon for Danmark, Norge og Island*. Kbh., 1818-20. 2 bd. Dette værk blev igen fortsat af Thomas Hansen Erslew: *Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande, fra 1814 til 1840*. Kbh., 1843-53. 3 bd. og *Supplement*. Kbh., 1858-68. 3 bd.

Man kan idag være tilbøjelig til at betragte disse værker som registeranter, der selvfølgelig er til uvurderlig nytte for litterære studier, men som vurderes på om de er nøjagtige og fuldstændige, og som kun er interessante, indtil de eventuelt bliver afløst af nyere, mere fuldstændige værker. Således er Worm og Nyerup-Kraft med rette sat i magasinet i mange biblioteker, idet de til praktiske formål er afløst af Ehrencron-Müllers *Forfatterlexikon*, 1924-39. 12 bd. Sådanne værker afspejler imidlertid naturligvis også et skiftende syn på begreber som 'forfatter' og 'nationalitet'. Jeg undersøger i det følgende hvorledes begrebet 'dansk nationalitet' opfattes af Erslew og hans samtidige kritikere, set på baggrund af Nyerup og hans samtid.

Erslew blev født 1803 i Randers, blev student fra Aalborg Katedral-skole i 1821, og tog følgende år andenexamen fra Universitetet i København. Allerede inden han var student var han i gang med litterære arbejder, som udgiver af et ugeblad af blandet indhold, af en folkesangsantologi mv.

I København kom han i forbindelse med Rasmus Nyerup, og sammen med Ove Thomsen, der var amanuensis ved Universitetsbiblioteket, besluttede han at supplere og fortsætte Nyerup & Krafts *Litteraturlexicon*.

I 1829 averteredes et »Supplementbind til Nyerups og Krafts Litteratur-Lexicon, ved R. Nyerup, Th. Erslew og Ove Thomsen, indtil Ud-

gangen af Aaret 1829« (Øst 22.2.1837). Det blev ikke til noget. Nyerup døde samme år, Thomsen var på vej til at blive journalist og politiker, og Erslew var allerede i 1824 flyttet fra byen. Materialerne til supplementet ligger i Det Kgl. Bibliotek, og er naturligvis benyttet af Erslew for de nye forfatters vedkommende. Erslew havde købt en gård for sin fædrearv og blev landmand på Århuseggen. Landbruget mislykkedes for ham, og fra 1836 var han atter i København, parat til at tage fat på litterært arbejde igen. Han skulle også have noget at leve af. I 1839 prøvede han forgæves at få posten som 2. underbibliotekar ved Universitetsbiblioteket, »men der ere rigtignok slemme Concurrenter«, som overbibliotekar Madvig skrev til ham. Først fra 1847 fik Erslew en stilling (som kopist, senere arkivar i Kultusministeriet). Honoraret for forfatterlexikonnet var 12 rigsdaler pr. ark, og ifølge Wad var der ikke noget på kistebunden efter gårdsalget.

I 1837 indbød N. Chr. Øst og Erslew i fællesskab til subskription på »et nyt dansk-norsk Litteratur-Lexicon« (Øst 22.2.1837). De skulle op på 150 abonnenter for at begynde trykningen, og det er vel ikke lykkedes, siden det ikke blev til noget. Erslew kom i forbindelse med Gyldendals ejer, Jacob Deichmann, som også var primus motor i Forlagsforeningen.

Forlagsforeningen var et aktieselskab, en fælles forlagsforretning, som skulle påtage sig udgivelse af værker som var for risikable for en enkelt forlægger. Det var Deichmann, der også havde taget initiativet til stiftelsen af Den Danske Boghandler- [dvs. Forlægger-]forening i 1837, der året efter foreslog oprettelsen af Forlagsforeningen.

Noget af det første der blev foreslået til udgivelse af Forlagsforeningen var netop et forfatterlexicon (8. juli 1839). I september vedtog foreningens generalforsamling »Et Forslag til Forlaget af et Forfatterlexicon ved Literatus Erslew [sic]...«. Det var Deichmann der havde fremført forslaget i Foreningen, og det blev også ham der i det videre forløb forhandlede med Erslew (Forlagsforeningen 3.9.1839).

Jacob Deichmann blev født 1788. Som 17-årig var han allerede juridisk kandidat og kopist i Rentekammeret. Gennem ægteskabet med afdøde Søren Gyldendals datter blev han fra 1809 ejer af Gyldendal, og boghandler. Han regnedes for en lærd mand, lagde vægt på forlagets faglige og videnskabelige produktion, og havde i høj grad blik for bibliografiens nytte. Han udgav selv årlige bogfortegnelser for årene 1814-16, og for 1827-30 (fortsat af E. L. Thaarup og J. F. Giødwad). Desuden bad han Rasmus Nyerup foranstalte en ny udgave af Worms for-

fatterlexikon, det som blev til Nyerup-Krafts *Almindeligt Litteraturlæxicon*. Som formand for Forlagsforeningen foreslog han udgivelsen af både Erslews forfatterlexikon og af *Almindeligt dansk-norsk Forlagscatalog*, 1841- (Udarbejdet af F. Fabricius).

Meningen var at udarbejde en fortsættelse af Nyerup-Krafts forfatterlexikon som ikke var udsolgt på dette tidspunkt. Men dog mere end et rent supplement, idet der foruden de nytilkomne forfattere også optages dem der levede år 1814, selv om de er med hos Nyerup-Kraft.

Der er ikke trykt en fuldstændig plan for værket. På omslaget til første hæfte, hvor der findes enkelte principielle bemærkninger, beholdt Erslew sig, »naar dette Værk sluttet, at udvikle de Grundsætninger, hvorefter det er udarbejdet«. Men det blev altså ikke til noget; måske blev værket aldrig sluttet for Erslew. Han arbejdede i hvert fald med supplementer og tilføjelser lige til han døde.

Nedenstående utrykte plan, som er udateret og usigneret, men bestemt skrevet af Erslew, formodentlig i foråret 1839 er den eneste samlede redegørelse for Værket der eksisterer.

Erslews Plan for forfatterlexikonnet Ny Kongl. Saml. 1205 d 4°

»Som nogle af de *væsentligste* Punkter ved Udarbejdelsen af det paatænkte Forfatter-Læxicon tillader Undertegnede sig at foreslaae følgende:

- a) Værkets titel bliver: »Almindeligt *ForfatterLexicon* for Danmark, [Norge *udstreget*] og Island, fra 1814 til 1839; eller Fortegnelse over danske, [norske *udstreget*] og islandske, saavel i dette Tidsrum afdøde, som endnu levende Forfattere og Forfatterinder; med Anførelse af deres Levnets-Omstændigheder og Fortegnelse over deres Skrifter.«
- b) Af det Nyerupske Litteraturlæxicon optages i dette Øjemed alle de Forfattere og Forfatterinder som levede ved Aar 1814 Begyndelse; endvidere indlemmes alle de senere optraadte nye Skribenter og Skribentinder Aar 1839 inclus.
- c) I dette nye Forfatter-Læxicon skal den *muligste Fuldstændighed* iagttages.
- d) Alle *mærkelige* Forfatters og Forfatterinders Levnetsomstændigheder meddeles med større Udførlighed, end i det Nyerupske Litteratur-Læxicon.

- e) Saavidt muligt anføres Navnene på Skribenternes *Fædre, Mødre, og Hustruer* – (ved Forfatterinderne: Deres *Mænd.*) – Slige genealogiske Meddelelser og Oplysninger have ofte Vigtighed og Interesse.
- f) Lige saa vel Forfatterens Fødselsdatum anføres, saa bør og de Bortdødes *Dødsdatum* angives.
- g) Ved de *Forfattere, som udenlands fra, eller fra Hertugdømmerne* kom til Danmark og Norge, anføres de Skrifter, som de, *under deres herværende ophold*, have i Tryk udgivet. Kun naar en Forfatter har tilbragt en *betydelig* Deel af sin Levetid her, bør ogsaa hans *tidligere i Udlandet udgivne* Arbejder nævnes.
- h) Ved de Danske eller Norske, som have *forladt* Rigerne, og enten *bosat sig i Hertugdømmerne* eller i *fremmede Lande*, maac derimod anføres biographiske Oplysninger med Hensyn til deres Stilling efter at de have forladt Fædrelandet, og *Alt opregnes*, hvad de efter deres Bortrejse have udgivet udenlands.
- i) Anførelsen af Recensioner er vel en Fuldstændighed, der maa være Litteraturyndere særdeles behagelig; men den burde dog *formeentligen bortfalde*. Hvad nemlig de danske kritiske Blade angaaer, vil det ikke være vanskeligt for de Faa, der maatte ønske sligt, naar Man veed, hvad Aar et Skrift udkom, ved Hjælp af hine Blades Registre, at finde den attraaede Recension. De *udenlandske* Recensioner over *danske* Skrifter ere som oftest altfor ufuldstændige, til at det skulde lønne Umagen at see dem efter; og endelig ere de udenlandske Recensioner over danske Mænds i fremmede Sprog skrevne Bøger stundom altfor mange, til at de med *nogen Fuldstændighed* kunne blive anførte. En anden Sag er det, naar Recensionen kan, formedelst sin særegne Beskaffenhed, ansees enten som Supplement til Skriftet, eller som selvstændigt Skrift.
- k) Det vilde vel ikke være uhensigtsmæssigt, saaledes som i det Lübker-Schrøderske Lexicon, ved Bøgerne, saavidt muligt, at anføre *Arke-* eller *Side-Tal, Forlægger, og den oprindelige Ladepris*. Ved Angivelse af Format nævnes blot Folio og Quart; hvor ingen Format angives, er Bogen enten Octav, Duodez eller Sedetz.

- l) Foran de *Afdødes* Artikler tilføjes et †
- m) Abbreviaturer anvendes, saavidt Tydeligheden tillader det. Hele Værket, trykt i st. 8. Format, vil rimeligviis komme til at udgjøre c 70 [60 *overstreget*] Ark; som vel hensigtsmæssigt bør udkomme i Hefter af passende Størrelse f.x. à 10 Ark, og saaledes at 3 Hefter udgjøre 1 Bind, og følgelig hele Værket fuldendes i 2 Bind.
- n) For Udarbejdelsen af dette Lexicon, saavel som for Læsning af 3 – og om det gjøres fornødent – 4 Correcturer – tillader jeg mig at foreslaae et Honorar af: 12 Rbd. pr. Ark.«

Efter at det viste sig at nordmændene ikke ville medvirke sendte Deichmann Planen tilbage til Erslew. I samme brev skrev Deichmann: »Jeg har viist vor store Literator, Conferentsraad Werlauff Deres Udsigt over Værket, hvilken meget interesserede ham. Han meddeelte mig nogle Bemærkninger, som forekomme mig velgrundede, og som jeg herved tilstiller Dem« (6.11.1839). Af disse bemærkninger har jeg kun fundet punkterne ad h) til l), men der kan gerne have været flere:

- »ad h) at anføre alle expatrierede Forfattere (hvortil dog hverken *Olivarius* eller *Flor* stricte kunne henregnes) vil blive meget meget vanskeligt.
- i) Vigtige Recensioner, f.Ex. i Danske Literatur-Journal, Kbhvns lærde Efterretninger bedre Perioder, Maanedsskrift for Literatur og fl. bør paa ingen Maade udelades; heller ikke Recensioner eller Stykker angaaende et eller andet Skrift som maatte findes i andre periodiske Skrifter end just de recensende.
- k) at anføre Arketal, Forlægger og Ladepriis forekommer mig en unødvendig Vidtløftighed. Ved ældre Bøger vil det være aldeles overflødigt; ved nyere ville disse Noticer mere passende forekomme i det bebudede Forlæggerlexicon.
- l) † foran de *Afdødes* Artikler forekommer mig overflødigt, naar Dødsaaet angives.
(af Hrr. Conferentsraad Werlauff egenhændig meddeelte)«.

Det forekommer også mig at nogle af disse kritikpunkter er velgrunde- de, og Erslew har da også rettet sig efter forlæggerens ønske. Det har han været nødt til, hvad enten han indså at kritikken var velbegrundet eller ej, for Forfatterlexikonnet skulle være hans (tarvelige) levebrød.

Erslew undervurderede gang på gang omfanget af det arbejde han var i gang med. Værket blev mere end dobbelt så stort som han forud- så, de tre første bind blev på ialt 142½ ark. I 1853 skrev han til Forlags- foreningens daværende formand, F. Hegel, bl.a.: »Størrelsen af mit un- der Arbejde værende Supplement antager jeg, naar ovennævnte Udvi- delse [medtagelse af sønderjyske forfattere] finder Sted, at kunne an- sætte til imellem 40 og 50 trykte Ark i det Højeste, og jeg haaber at kunne fuldende det i Midten af 1854, dog saaledes, at Trykningen af de første Bogstaver kan paabegyndes i een af de første Maaneder af sam- me Aar«. Forlagsforeningen udsendte da en subscriptionsindbydelse hvori det hed at »Et *Supplementbind* for Aarene 1841-53, der tillige in- deholder Tillæg til Hovedværket, agtes afsluttet med indeværende Aars Udgang, og vil ventelig udkomme i Midten af 1854«. Det blev imidler- tid også til tre bind, eller ca. 4 gange så mange ark som Erslew havde forudset, og udgivelsen var først afsluttet i 1868. Erslew puklede i mere end 30 år med dette værk, til en ussel løn (som han selv havde foreslå- et). Siden blev han dog understøttet af Det Smagende Selskab, Stats- kassen mv.

Man bemærker at planen som en selvfølge oprindeligt også inkluderede de norske (og islandske) forfattere, skønt Norge siden 1814 havde væ- ret skilt fra Danmark. Herom forklarer Erslew på omslaget til første hæfte, som udkom i 1841: »Det var baade Forlagsforeningens og min Hensigt, at optage i dette Lexicon de samtidige *norske* Forfattere tilli- gemed deres Arbejder, og de fornødne Skridt bleve i denne Anledning gjorte fra vor Side. Da vi imidlertid underrettedes om, at en norsk Lite- rator agter med det Første at udgive et selvstændigt Lexicon over sit Fædrelands Forfattere, blev det fundet rigtigst, at indskrænke Nærvæ- rende til de i *Kongeriget Danmark* med tilhørende *Bilande* fødte For- fattere og Forfatterinder.«

Allerede Rasmus Nyerup og J. E. Kraft fik dette spørgsmål ind på livet da de skulle til at udgive deres forfatterlexikon. I 1813 indrykkede de en »Anmeldelse af et nyt dansk-norsk Forfatterlexikon«, dvs. en meddelelse om at de ville udarbejde en ny udgave af Worms forfatter- lexikon, ajourført til nutiden. I »anmeldelsen« var der intet forbehold

over for norske forfattere. Men da manuskriptet var ved at være færdigt, og de derfor i 1815 udsendte *Bogstavet Ø til Prøve paa et nyt dansk-norsk Forfatterlexicon* var adskillelsen fra Norge sket, og Nyerup måtte tage stilling til spørgsmålet om de norske forfattere. Nyerup vil nu indsnævre begrebet indenlandsk forfatter. Han skriver dog ikke helt konkret på hvilken måde indsnævringen skal foregå: »Rigernes politiske Fraskillelse fra hinanden har ogsaa en litterairhistorisk Adskillelse til Følge i national Henseende. Hidtil var et norsk litterairt Product indenlandsk i Danmark som et dansk i Norge. Forfatterne, om de end levede i tvende Riger, havde dog et og samme Fædreneland, og hørte til een Stat. Fra Januar 1814 er det nu anderledes, og Navnene indenlandsk Forfatter og fædrenelandsk Litteratur erholde fra nu af en snævrere Betydning«. Dette (og andre momenter i *Prøven*) gav anledning til en debat:

Tilskueren for 14.2.1815 (vel Rahbek selv) nævnte ikke spørgsmålet om norske forfattere direkte, men det er måske symptomatisk at artiklen benævner værket »Lexicon over danske Forfattere og Forfatterinder«. Rahbek mente nemlig at norsk og norrønt ikke hører med til den danske litteratur. Dette fremgår af forordet i *Bidrag til den danske Digtekunsts Historie*, (1800), som alene er undertegnet af Rahbek. Se herom Conrad, 1979, især s. 53-55.

Recensenten i *Dansk Litteratur-Tidende* (»Lærde Efterretninger«) 1815, s. 115 antyder at Nyerup-Kraft ville overskære registreringen af norske forfatterskaber med udgangen af 1813, og finder dette urimeligt. »Thi hvad Prof. [Nyerup] yttre S.4 [I *Prøven* 1815] om de snævrere Grændser, hvortil hvert Riges Litteratur herefter vil være indskrænket, mener Rec. er ugrundet, i det høieste kun halvsandt. I Litteraturens Verden har man vel og stundom taget Hensyn til politiske Inddelinger; men Inddelingsgrunden er dog her noget tilfældigt, Litteraturens Væsen ganske uvedkommende«. (s. 115). »Sprogene er det, der bestemme Litteraturens enkelte Riger, hvis Størrelse ikke beroer paa den Overflade, hvorpaa Sproget tales, men paa de Bøgers Mængde og Godhed, som i samme ere skrevne«. (s. 116).

Samme recensent – som måske er P.E. Müller – skrev senere (1815, s. 170-72) varmt for at også islandske forfattere skal medtages i det dansk-norske forfatterlexikon. Når man ikke tvivler om at troverer og troubadourer skal henregnes til de franske digtere, »hvorledes kan man da undslaae sig for, at regne alle de gamle Islændere til vor Litteratur, da de skrive i Skandinaviens gamle Tungemaal [...]«

(s. 171). De senere islandske forfattere kan heller ikke »ansees som Fremmede, i det de have beholdt Fædrenes Sprog, fra hvilket vi have fiernet os.«

I *Athene*, 1815 skriver mærket w. (= A. E. Boye) også noget om det nye forfatterlexikon, men tilslutter sig helt de synspunkter som recensenten i *Lærde Efterretninger* har med hensyn til at medtage de norske forfattere på linje med de danske.

Nyerup var som så mange danskere dengang bitter over at vi mistede Norge. Han er også som flere (se Skautrup, bd. 3, s. 111-13) helt uden forståelse for at der eksisterede et norsk sprog. Molbech (dialektforskeren!) skriver fx i 1815: »endnu har Norge fælles Litteratur med vort Fædreland. Vel har man alt i Norge begyndt at indføre Talemaaden *norsk* Sprog, endog om det, som læses i Skrifter og høres fra Talestolene; men Navnet gjør Intet til Sagen. Der tales *norsk* kun i Dialectsproget – det dannede og forædlede Sprog, Skriftsproget i Norge er og maa blive *dansk*, saalænge til man i Norge faaer indført et fremmedt« (Molbech, 1815, s. 65). Nyerups bitterhed eller uforstand slipper ud i en lille bemærkning om nordmanden Niels Wulfsberg, om hvem der hos Nyerup-Kraft står at han i 1814 blev »Lærer hos Prints Oscar i det saa kaldte norske Sprog« (Bd. 2, s. 681).

Det viser sig dog at artiklerne om de norske forfattere ikke blev overskåret. Der medtages oplysninger vedrørende 1814 og 1815, og senere. Endog norske forfattere som først er debuteret efter 1814 er med. Eksempel: Nicolai Schwach. Nyerup har formodentlig bøjet sig for recensenternes ønske. At artiklerne om de norske forfattere ikke er så fuldstændige som de danske er en anden sag, og må forklares med at samarbejdet med den norske medforfatter, J. E. Kraft, mislykkedes i de sidste år inden udgivelsen af lexikonnet.

Nyerups indstilling, at »Rigernes politiske Fraskillelse« også har en »litterairhistorisk Adskillelse til Følge« er typisk for hans tid (han var født 1759): Patriotiske følelser er knyttet til Kongen og hans rige(r). Men hans recensenter er en lille generation senere, [P. E. Müller?, født 1776] og A. E. Boye, født 1784. For dem er det nationale, i følge den romantiske tankegang, knyttet til sproget.

På tilsvarende måde behandles af Nyerup-Kraft forfattere fra Hertugdømmerne Schleswig og Holstein, og expatrierede forfattere. Schleswig-holsteinske forfattere udelukkes dels af territoriale grunde, og dels fordi de relativt nyligt var blevet behandlet i B. Kordes: *Lexikon der jetzt lebenden schleswig-holsteinischen und eutinischen Schrift-*

steller. Schleswig, 1797, og tidligere i Mollers *Cimbria literata*. Kbh. 1744.

Danske eller norske forfattere som forlod Rigerne, og enten bosatte sig i Hertugdømmerne eller i fremmede lande, gik derved ud af Lexikonnet. Som eksempel nævnes Steffens (1773-1845), der i 1804 blev professor i Halle; hans publikationer er derfor hos Nyerup-Kraft kun medtaget fra 1794 til 1803.

Det var planen at få en norsk bibliograf til at samle materialet vedrørende de norske forfattere til Erslews forfatterlexikon. Gennem Deichmanns ven, boghandler Johan Fjeldsted Dahl i Christiania, henvendte Foreningen sig til litteraten Bernt Moe og opfordrede ham til at være den norske redaktør af værket. Men Foreningen fik som svar fra Moe en »Skrivelse, hvori han i de stærkeste Udtryk protesterer imod nogen Forbindelse imellem den norske og danske Literatur, som Herr Moe synes at antage at være fjærnede fra og at ville blive aldeles fremmede for hinanden, hvorhos han meddeler, at han selv har betydelige Materialer til et norsk Literaturlexicon, hvis Udgivelse han nu just agter at fremskynde« (Forlagsforeningen 11.11.1839).

Moe (1814-50) var arkivmand og genealog. Og så var han »en ekte kraftpatriot og demokrat av den type som var almindelig i hans tid: han hatet danskene og adelen, ...« (Jansen, 1940). Moe samlede imidlertid aldrig materiale nok til et forfatterlexikon, skønt det af et brev til Kraft dateret 9.7.1844 fremgår at boghandler Dahl »i sin Tid var villig til at forlægge mit [dvs. Moes] paatænkte Lit.Lex« (Moe, 1844). Moe bistod imidlertid J. E. Kraft med oplysninger til dennes norske forfatterlexikon. Han var også i 1844 virksom for at skaffe Kraft forlægger til dennes lexikon. (Det kraft-langeske *Norsk Forfatter-Lexikon* udkom dog først i 1863).

Jeg har desværre ikke fundet Moes kraftpatriotiske afvisning af Forlagsforeningens tilbud, men det har været noget af et chok for Foreningens medlemmer. Endnu i 1845 erindres herom i et indlæg i Fædrelandet for 3.2.1845: Det at man ville tage de norske forfattere ind på linje med de danske blev fra norsk side opfattet som en »Anmasselse, et Forsøg paa at tilintetgjøre Norges litteraire Selvstændighed« (her efter Delbanco, 1887, s. 16). Deichmann sendte Moes erklæring til Erslew med et brev hvori det bl.a. hedder: »De ser hvorledes et velmeent Forslag er blevet optaget, og det gjør mig ondt, at det skal gaee ud over Dem, hvad jeg egentlig har forskyldt. Imidlertid kan der vel ikke være

Tvivl om, at Ideen at faae de norske Forfattere med, maa opgives, og jeg formoder, mine Colleger [i Forlagsforeningen] ville blive af samme Mening. At et Forfatterlexicon udkommer i Norge turde iøvrigt kun være enhver Literaturven behageligt« (29.10.1839).

Det ubehagelige brev fra Moe sendte Erslew tilbage uden kommentarer. Deichmann måtte så igen skrive til Erslew: »Imidlertid feiler jeg vel ikke i at antage, at De ogsaa vil være for, at de norske Forfattere opgives. Deels kan man dog ikke faae dem med, uden at have en Udgiver i Norge, dernæst er det overflødig naar et saadant Værk udkommer i Norge selv. Hvis dette billiges, maa i den herved tilbagefølgende Plan foretages nogle Smaa-Forandringer, som jeg henstiller til Deres behagelige Overveielse« (6.11.1839). Dvs. at Norge og norsk var overstreget; dette dog glemt under punkterne g) og h).

Erslews synspunkter herpå findes refereret i Forlagsforeningens protokol: »Herr Erslew har aldeles ikke forberedt Optagelsen af norske Forfattere, og ønsker selv ikke denne Indlemmelse; et dansk Forfatterlexicon vil kunne leveres fuldstændigt og saaledes gjøre vor Literatur Ære, hvorimod Optagelsen af norske Forfattere letteligen vil gjøre Verket saavel mindre nøiagtigt som mindre fuldstændigt. Disse Anskuelser ledede Bestyrelsen til at opgive den norske Idee og vedtage at det intenderede Forfatterlexicon kun skulle omfatte den danske Literatur og den norske, der stod i nogen Forbindelse med denne« (11.11.1839).

I efteråret 1840 udgav Forlagsforeningen en »Indbydelse til Subscription på Almindeligt dansk Forfatter-Lexicon, fra 1814 til nærværende Tid. Udarbejdet ved Th. Erslew«. Israel Levin skrev to grundige omtaler heraf. Det er iøvrigt Levins debut som kritiker. Levin kritiserer først og fremmest at man ikke benytter lejligheden til at udgive et værk der dækker hele den danske litteratur, altså også medtager (og supplerer) de forfattere som findes hos Nyerup-Kraft. Når det nu engang ikke er planen, kritiserer Levin Erslew for ikke at lave et rent supplerende værk. Levin mente at Erslew foruden at levere oplysninger om forfattere som ikke var med hos Nyerup-Kraft, også skulle have suppleret og korrigeret det ældre lexikon med hensyn til nye udgaver og omtaler af de ældre forfattere som fx Holberg. Pladsen hertil kunne have været indvundet ved at undlade at gentage oplysninger om forfattere som allerede findes hos Nyerup-Kraft. Fordi Erslew afgrænser efter forfatternes »fysiske liv« (»... som levede ved Begyndelsen af Aaret 1814«), og ikke efter deres litterære virksomhed, medtager han forfattere som fx

Bastholm, hvis forfatterskab er fuldstændigt afsluttet inden 1814, men hvis fysiske liv ganske vist først ophørte i 1819 (Levin, 1840a, sp. 2433).

Levin taler kraftigt for at indlemme de norske forfattere uden hensyn til at Norge i 1814 var blevet skilt fra Danmark, eller fx til at Norge havde fået sit eget universitet, og dermed et eget kulturelt brændpunkt, som Levin skriver. Thi, »Dannemark og Norge have fælles Sprog og fælles Cultur, derfor have de og fælles Literatur; thi Sproget, hvori Forfatterne leve deres aandelige Liv og udvikle dettes Resultater, den nationale Cultur, hvori hver Genius udfolder sin Individualitet, og hvorpaa den indvirker, det er de Mærker, der sætte Skjel imellem Litteraturer, det er de Vilkaar, hvorefter et Aandsværk bliver at henføre til denne eller hiin Literatur – men ikke de forskjellige Couleurer paa Landkortet, ikke det Sted, hvor Forfatteren fødtes, eller hans Bog trykkes« (Levin, 1840b, s. 359).

Man kan gerne indsamle materiale i forskellige dele: levere den norske, den jyske, den københavnske litteratur som forarbejder, men ligesåvel som »Literaturen [er] een og udelelig, faaer vel Literatur-Lexiconnet ogsaa blive det«. Det Levin skriver om er den skriftlige kultur, den kultur litteraturens folk får ved at færdes i de samme cirkler, og læse hinandens skrifter. Han finder det derfor også urimeligt og unaturligt med de mange regionale forfatterlexica som udkom i det tysk-østrigske område (1840b, s. 360).

Udgivelsen af disse regionale værker hang sammen med den romantiske tankegang hvor det nationale var »knyttet til folket, hvis enhed beroede på det fælles sprog, den fælles historie og tilhørigheden gennem årtusinder til et ejendommeligt land og landskab, en fælles jord« (Da.Lit.hist., bd. 5, 1984, s. 502). Den (kommende) filolog Israel Levin ser – måske påvirket af Wilh. v. Humboldt – sproget som den altdominerende faktor i kulturen.

På den anden side tager filologen Levin som den eneste forbehold over for medtagelse af den islandske litteratur. I modsætning til i sin tid P. E. Müller som uden videre identificerede oldislandsk med et olddansk, og endda mente at de nyere islandske forfattere i særlig grad havde gjort sig fortjente ved at skrive et sprog der ikke havde bevæget sig så langt væk fra oldsproget som danskernes, har Levin et mere moderne sprogsyn. Han mente at dansk havde udviklet sig til at blive et eget sprog som burde studeres uden idelig skelen til det oldnordiske (Aage Hansen, 1937, s. 50). Hermed burde altså den islandske litteratur behandles adskilt fra den dansk-norske.

Levin kritiserer også temmelig hårdt en del enkeltheder i de 4 biografier som ledsagede Subskriptionsindbydelsen. Især kritiserede han den manglende selektion i sekundærlitteraturen. Adskillige af henvisningerne viste sig at være aldeles ligegyldige.

I anledning af disse kritiske artikler indbød Forlagsforeningen til et møde hvor Levin og Erslew skulle have diskuteret planen for forfatterlexikonnet. Mødet blev imidlertid ikke til noget da »Literatus Erslew ved Upasselighed var hindret i at efterkomme vor Indbydelse...« (Forlagsforeningen, 26.10.1840).

Ifølge Erslews biografier (Barfod, 1870, s. 258) blev han udsat for et tilsyn som han fandt meget ydmygende. Jeg gætter på at det var Levin som blev engageret til dette arbejde. Det bestyrkes af at en undersøgelse viser at alle de detaljer som Levin havde kritiseret i sine to artikler er blevet rettet i den endelige udgave af lexikonnet i overensstemmelse med hans forslag.

Erslew selv har ikke direkte begrundet hvorfor han i den første plan for forfatterlexikonnet ville medtage norske forfattere, eller i det hele taget udtalt sig om hvordan hans personlige stilling til nationalitets-spørgsmål var. Men jeg mener dog at man ud af forskellige steder kan læse at han må have haft en lignende nationalromantisk opfattelse som Recensenten (Müller) i *Lærde Efterretninger*, 1815, der mente at dansk-norsk-islandsk var samme sprog, og at de forfattere der skriver på dette sprog bør med i lexikonnet. Dette dog suppleret med det bibliografiske kriterium: Udgivelsesstedet. Af udenlandske forfattere som kom til Danmark anføres »de Skrifter, som de under deres herværende Ophold have i Tryk udgivet«. Det er den samme regel som hos Nyerup-Kraft. Men ved »de Danske som have forladt Rigerne, maae derimod Alt opregnes, hvad de efter deres Bortrejse have udgivet udenlands«. Dette er en udvidelse i forhold til Nyerup-Kraft. Erslew har således hele Steffens' Produktion med, incl. posthume skrifter, udg. 1846. Erslews tankegang må være:

- 1) Udenlandske forfattere bliver danske fra det øjeblik de bosætter sig her, idet deres bøger og andre skrifter da indgår i det danske kulturelle liv.
- 2) Danskere vil altid i deres skrifers indhold afspejle den danske kultur som de er voxet op i, og som har dannet deres personlighed. Denne personlighed lægger man ikke fra sig selv om man flytter til udlandet.

Når Erslew afstod fra at have de norske forfattere med, var det dels af praktiske grunde, nemlig at han som boende i Danmark ikke selv ville kunne få samlet et tilfredsstillende norsk materiale, og dels at forlæggerne for at undgå kollision bestemte at de norske forfattere skulle udelades. Det sidste har også været grunden til at de slesvigske forfattere udelodes. Lige som i Nyerups tid var der nemlig nyligt udgivet et værk som dækkede dem: D. L. Lübker u. H. Schröder: *Lexicon der Schleswig-Holstein-Lauenburgischen und Eutinischen Schriftsteller von 1796 bis 1828*. Altona, Schleswig, 1829-31.

Erslews egen mening om den sag fremgår af at han i manuskript efterlod sig samlinger til et slesvigsk forfatterlexikon. NB, ikke slesvig-holstensk. For Erslew har det været naturligt at arbejde med de slesvigske, dansksprogede forfattere, men ikke med de tyskagtige holstenerne. Da hovedværket, de tre første bind, var udkommet og det var besluttet at udgive et supplementsbind (som blev til tre) skrev han således til Hr. Boghandler Hegel: »I den Formening, hvori jeg ydermere er bleven bestyrket af flere agtede Literatorer, at *Sønderjydske (Slesvigske) Forfattere*, som have skrevet *i det danske Sprog*, have en fuldkommen berettiget Plads i et Lexicon over danske Skribenter, har jeg i længere Tid foresat mig at ville udvide min i Hovedværket fulgte Plan saaledes, at Supplementbindet dertil ogsaa skal optage de i Sønderjylland fødte Forfattere og Forfatterinder, som levede ved Begyndelsen af Aaret 1814, eller siden ere fødte, og have leveret *trykte Arbejder i det danske Sprog*. [...] Forøvrigt maa jeg bemærke, at disse Forfatters Antal ikke er meget betydeligt, og at de selvfølgelig blive *indordnede* i Supplementbindet alfabetsk med de i Danmark fødte, og, ligesom disse, udførte til Udgangen af 1853« (Forlagsforeningen).

Normalt er Erslews tone i teksten i forfatterlexikonnet strengt saglig, men jeg har fundet et sted hvor hans mening om holstenerne og deres forbundsfæller kommer stærkt frem. Det er i artiklen *Ulrich (Frederik Ferdinand)* i bind C. Her står med spærret skrift at denne blev »afsat af de preussisk-østerrigske Oprørshaandlangere og Voldsherrer i Sønderjylland« fra sin stilling 1864. I parentes bemærket var den samme skæbne overgået Erslews svigersøn, der var præst i Østerløgum (Barfod, 1870, s. 258).

Iøvrigt gik Forlagsforeningen ikke med til at indlemme de sønderjyske forfattere i Supplementet.

Det forfatterlexikon som Erslew lavede er både af ham selv og andre

blevet opfattet, ikke alene som en nyttig bibliografi og forlagsartikel, men også som et nationalt værk. Erslew skriver i subscriptionsindbydelsen at han håber at værket vil blive anset for at være nyttigt og brugbart af »Enhver, som skjænker Fædrelandet og dets Literatur Deeltagelse; af Enhver, der søger historisk Kundskab om Danmarks Forfattere, eller literarisk om de Skrifter, disse have udgivet«.

Dette håb er ikke blevet gjort til skamme.

Kilder og litteratur

- Barfod, Fr.; Thomas Hansen Erslew. – In: *Illustreret Tidende*, 24.4.1870, s. 257-59.
- [Boye, A. E.]: Noget om det nye dansk-norske Forfatterlexicon. Af w. – In: *Athene*. bd. 4, 1815, s. 363-74.
- At »w« = A. E. Boye fremgår bl.a. af Erslew, I, s. 190. Der er ingen grund til at mene at det skulle være Oluf Worm, som Birkelund gætter i *Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen*, 1969, s. 41.
- Conrad, Flemming: *Rahbek og Nyerup* : bidrag til den danske litteraturhistorieskrivnings historie, Kbh. 1979. 152 s.
- Da.lit.hist.: *Dansk litteraturhistorie*. Kbh., Gyldendal, 1983-85. Bd. 1-9.
- Bd. 4: Patriotismens tid 1746-1807. 1983.637 s.
- Bd. 5: Borgerlig enhedkultur 1807-48. 1984. 589 s.
- Deichmann, Jacob: [Brev til Erslew] 29.10.1839. – Ny Kongl. Saml. 1205 d 4°.
- Deichmann, Jacob: [Brev til Erslew] 6.11.1839. – Ny Kongl. Saml. 1205 d 4°.
- Delbanco, O. H.: *Festskrift i Anledning af Boghandlerforeningens Halvhundredaarsdag den 18. Januar 1887*. Kbh., 1887. 178 s.
- Erslew: Erslew, Th. H.: *Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande, fra 1814 til 1840*. Kbh. 1843-53. 3 bd. – *Supplement (...)* indtil *Udgangen af Aaret 1853*. Kbh. 1858-68. 3 bd.
- Hovedværkets tre bind benævner jeg I-III, Supplementet A-C.
- Erslew, Th. H.: [Plan for Forfatterlexikonnet, ca. 1839]. – Ny Kongl. Saml. 1205 d 4°.
- Erslew, Th. H.: *Indbydelse til Subscription paa Almindeligt dansk Forfatter-Lexicon*, fra 1814 til nærværende Tid. Kbh., 1840. 15 s.
- Erslew, Th. H.: [Foreløbig forord]. – Trykt på omslaget til første hæfte af hans: *Almindeligt Forfatter-Lexicon*. [1841].
- Erslew, Th. H.: [Brev til F. Hegel] 8.11.1853. – Forlagsforeningens Arkiv.
- Forlagsforeningen: Forlagsforeningens arkiv, i Gyldendals arkiv på Det Kgl. Bibliotek.
- Hansen, Aage: Israel Levin. – In: *Fra Rask til Wimmer*. Udg. af Selskab for Nordisk Filologi. Kbh., 1937, s. 44-59.
- Hjort Eriksen, Sigfred: Thomas Hansen Erslew. – In: *Bogens Verden*, årg. 23, 1941, s. 293-300.

- Jansen, Einar: Moe, Bernt. – In: *Norsk biografisk leksikon*, bd. IX, 1940.
- Levin 1840a: Levin, Israel: Almindeligt dansk Forfatter-Lexicon, fra 1814 til nuværende Tid. – In: *Fædrelandet*, nr. 301, 1840, sp. 2431-36.
- Levin, 1840b: Levin, Israel: Nogle Ord om Planen til et Forfatter-Lexicon, foranledigede ved den af Hr. Erslew og Forlagsforeningen udstedte Subskriptions-Indbydelse. – In: *Tidsskrift for Litteratur og Kritik*, Bd. 4, 1840, s. 350-63.
- Madvig, J. N.: [Brev til Erslew] 24.11.[1839?] – Ny Kongl. Saml. 1205 d 4°.
- Moe, Bernt: [Brev til J. E. Kraft] 9.7.1844. – Universitetsbiblioteket Oslo. Chr. Langes Arkiv, nr. 629a.
- Molbech, Chr.: Almindeligt Oversyn af den danske Litteratur i Aaret 1814. – In: *Athene*, bd. 4, 1815, s. 65-96.
- [Müller, P. E.?): (Anm. af) Bogstavet Ø til Prøve paa et nyt dansk-norsk Forfatterlexicon. – In: *Dansk Litteratur-Tidende*, 1815, nr. 8, s. 113-26 og 170-72.
- P. E. Müller var redaktør af tidsskriftet i denne periode, og leverede en mængde anonyme anmeldelser hertil.
- Nyerup-Kraft: Nyerup, R. og J. E. Kraft: *Almindeligt Litteraturlæxicon for Danmark, Norge og Island*. Kbh., 1818-20. 2 bd.
- Nyerup, Rasmus: *Bogstavet Ø til Prøve paa et nyt dansk-norsk Forfatterlexicon*. Kbh. 1815. 16 s.
- Texten s. 3-8 blev først trykt i *Athene*, bd. 4, 1815, s. 86-96.
- [Rahbek, K. L.]: [Prof. Nyerup og Translateur Krafts Lexicon] – In: *Tilskueren*, nr. 11, 14.2.1815, s. 81-87.
- Sejr, Emanuel: Rektor Jens Worm og hans forfatterleksikon. – In: *Fund og Forskning*, bd. 5/6, 1958-59, s. 62-74.
- Skautrup, Peter: *Det danske sprogs historie*. Kbh., 1944-70. 5 bd.
- Wad, G. L.: Erslew, Thomas Hansen. – In: *Dansk Biografisk Lexikon...udg. af Bricka*, bd. 4, 1890, s. 578-80.
- Werlauff, E. C.: [Bemærkninger til Erslews plan ca. nov. 1839. Afskrift]. – Ny Kongl. Saml. 1205 d 4°.
- Øst, Niels Christian: *Materialier til et dansk biographisk-literarisk Lexicon*. Kbh., 1835-38. Nr. 1-150. 1196 sp.